

Robert K. Tabaszewski

APLIKANCI JAKO UCZESTNICY PROFESJONALNEGO OBROTU PRAWNEGO W POLSCE

Niniejsza praca jest próbą syntetycznego przedstawienia świadczenia usług prawnych przez szczególnej kategorii nośników takich usług, jakimi są aplikanci adwokaccy i aplikanci radcowscy. Celem autora było ukazanie złożoności problemu, jakim jest pomoc prawna świadczona przez podmioty kwalifikowane w ramach samorządu adwokatów i radców prawnych, wykonujących profesję powszechnie uznawaną za zasługującą na miano zawodów zaufania publicznego. Adwokaturę, chronologicznie pierwszy prawniczy samorząd zawodowy, tworzy ogół adwokatów i aplikantów adwokackich. Samorząd radcowski tworzą natomiast wszyscy radcowie prawni i aplikanci radcowscy, którzy stają się jego członkami automatycznie poprzez uzyskanie wpisu na listę radców prawnych bądź listę aplikantów radcowskich. Co do zasady czynności polegające na świadczeniu usług prawnych mogą dokonywać jedynie adwokaci i radcowie prawni wykonujący zawód, choć do pewnego typu czynności dopuszczeni zostali także aplikanci. Sąd Najwyższy (SN) wyraźnie zaznacza, że świadczenie usług prawnych w ramach indywidualnej kancelarii jest prowadzeniem działalności gospodarczej polegającej na udzielaniu pomocy prawnej¹, a w przypadku korzystania z pomocy osób wpisanych na listę aplikantów adwokackich lub radcowskich podejmowana działalność nie traci cech indywidualnego wykonywania zawodu. Także ustawowych przypadków zastępowania adwokata lub radcy prawnego przez aplikanta adwokackiego lub aplikanta radcowskiego nie można traktować jako wykonywania zawodu².

¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 sierpnia 2003 r. (sygn. akt I PK 328/02, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 5, s. 9). Z kolei zdaniem NSA nawiązanie stosunku prawnego w oparciu o umowę o pracę bądź umowę cywilnoprawną nie może prowadzić do przeniesienia na inne osoby zawodowych obowiązków adwokata lub radcy prawnego, przy jednoczesnym korzystaniu przez niego ze statusu osoby wykonującej czynności zawodowe [zob. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 lutego 1998 r. (sygn. akt SA/Bk 1384/96)].

² Szerzej na ten temat: M. Rojewski, *Aplikacje prawnicze. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 46-47, 56-58.

I. Uwagi ogólne

Świadczenie usług prawnych w Polsce posiada długą i ugruntowaną tradycję, podobnie jest z instytucją aplikanta traktowanego jako współuczestnika albo jedynie obserwatora tego systemu. Na gruncie prawa staropolskiego kandydatów do zawodu adwokata nazywano torbifierami, ponieważ przeważnie podążali za swoim patronem, nosząc za nim jego akta, dopiero po uzyskaniu wpisu na listę aplikancą stawali się tzw. dependentami, obciążonymi zarówno obowiązkami administracyjnymi w kancelarii, jak i uczestnictwem w posiedzeniach sądu. Na ziemiach zaboru austriackiego aplikantów natomiast nazywano kandydatami adwokackimi³. W czasie swojej praktyki nie posiadali oni żadnych uprawnień w ramach, powstającego dopiero, samorządu adwokackiego, podlegali natomiast rygorom wynikającym z odpowiedzialności dyscyplinarnej, a warunkiem uzyskania prawa substytucji, pozwalającego na reprezentowanie adwokatów przed sądami wyższych instancji, był wymóg uzyskania tytułu doktora nauk prawnych. Dopiero złożenie egzaminu adwokackiego umożliwiło starania o wpis na listę adwokatów. Jedynym sposobem na uzyskanie doświadczenia zawodowego było zatrudnienie w kancelarii w charakterze koncypientów, a nawet mundantów, bądź uczestnictwo w surowo potępianym przez adwokaturę pokątnym pisarstwie, czyli nieprofesjonalnym sporządzaniu materiałów jurydycznych.

W czasie II RP, po zakończeniu studiów prawniczych drogę do zawodu adwokata otwierała aplikacja mieszana, czyli poprzedzona roczną bezpłatną praktyką sądową. Ostateczne rozdzielenie aplikacji adwokackiej i sądowej nastąpiło w 1932 i 1935 roku⁴, w wyniku ujednolicenia przepisów znoszących obowiązek odbywania aplikacji sądowej. W okresie międzywojennym obowiązki aplikantów sprowadzały się do obowiązków o charakterze osobistym i majątkowym. Do tych pierwszych należał obowiązek uczestniczenia w szkoleniach oraz konieczność odpowiadania na drodze dyscyplinarnej. Na gruncie ustawy z dnia 4 maja 1938 roku, prawo o ustroju adwokatury, daleko idące uprawnienia nadzorcze ministra wyrażały się w kompetencji do uchylania sprzecznych z prawem uchwał samorządu, możliwości rozwiązywania rad adwokackich, czy nawet zamykania list adwokatów i aplikantów, z czego mocą rozporządzenia z dnia 4 czerwca 1938 roku skrupulatnie skorzystano⁵, powołując się na zjawisko tzw.

3 Z. Góralski, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1983, s. 222; zob. M. Zaborski, *Zarys ustroju i dziejów Adwokatury Polskiej*, „Palestra” 2003, nr 11-12; A. Bereza, *Rys historyczny profesjonalnego świadczenia pomocy prawnej w Polsce* [w:] *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, red. idem, Warszawa 2010; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, Warszawa 2012, s. 62, R.K. Tabaszewski, *Adwokatura i adwokaci Nowego Śącza 1770-1918*, „Rocznik Sąddecki” 2012, t. XL, s. 57-58.

4 Zob. Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 7 października 1932 r. Prawo o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1938 r. Nr 33, poz. 289); T.J. Kotliński, *Historia Krakowskiej Izby Adwokackiej*, Kraków 2011, s. 45-47.

5 T.J. Kotliński, *Samorząd adwokacki w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008, s. 170.

przeludnienia w adwokaturze⁶. Na gruncie ustawy z 1950 roku⁷ aplikantów poddano rygorom identycznym jak adwokatów. W szczególności dotyczyła tego regulacja, iż zarówno aplikanci, jak i adwokaci powołani są do współdziałania z sądami i innymi władzami do ochrony porządku Polski Ludowej, a także do udzielania pomocy prawnej zgodnie z prawem i interesami mas pracujących. Z kolei na gruncie ustawy z 1963 roku⁸, zakładającej formę aplikacji mieszanej, za kierowanie pracą aplikanta odpowiedzialny był kierownik zespołu, który zaraz po wpisie na listę aplikantów przydzielał mu patrona. Podstawowym obowiązkiem aplikantów był udział w szkoleniu obejmującym podstawowe gałęzie prawa, udział w zebraniach zespołów adwokackich, a przede wszystkim spoczywał na nim obowiązek wykonywania zadań powierzonych przez patrona, sprawującego nad nimi bezpośredni nadzór. Kolejna, obecnie obowiązująca, regulacja uchwalona 26 maja 1982 roku, stanowiła punkt zwrotny w rozwoju adwokatury⁹, kompleksowej regulacji poddano także zawód radcy prawnego, który uzyskał własny, odrębny samorząd zawodowy¹⁰.

2. Aplikanci adwokaccy

Szczególnymi podmiotami wykonującymi zadania polegające na świadczeniu usług prawnych są aplikanci adwokaccy. Aplikantem adwokackim jest osoba, która uzyskała wpis na listę aplikantów adwokackich. Wpis na taką listę następuje na podstawie uchwały okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na miejsce złożenia zgłoszenia, natomiast uzyskanie przez kandydata pozytywnego wyniku z egzaminu wstępnego uprawnia go do złożenia wniosku o wpis na listę aplikantów adwokackich w ciągu dwóch lat od dnia doręczenia uchwały o wyniku egzaminu wstępnego¹¹. Do wniosku kandydat ubiegający się o wpis obowiązany jest dołączyć: informację o niekaralności z Krajowego Rejestru Karnego opatrzoną datą nie wcześniejszą niż na miesiąc przed złożeniem wniosku. Okręgowa Rada Adwokacka (ORA) może odmówić wpisu na listę aplikantów jedynie, gdy wpis narusza przepisy dotyczące kwalifikacji aplikanta¹².

6 S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna. Przyczynek do dziejów adwokatury*, „Palestra” 1968, nr II, s. 32.

7 Dz.U. z 1950 r. Nr 30, poz. 275 ze zm.

8 Dz.U. z 1963 r. Nr 57, poz. 309 ze zm.

9 Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 1982 r. Nr 16, poz. 124 ze zm.), dalej jako: PrAdw; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 104-105.

10 Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 1982 r. Nr 19, poz. 145 ze zm.), dalej jako: RadPrU.

11 Por. art. 75 ust. 3 PrAdw.

12 ORA podejmuje uchwałę w sprawie wpisu na listę aplikantów adwokackich w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku, od uchwały służy odwołanie do Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej (dalej jako: NRA) w terminie 14 dni od dnia doręczenia uchwały, natomiast od ostatecznej uchwały odmawiającej wpisu na listę aplikantów adwokackich zainteresowanemu służy skarga do sądu

Ustawa nakłada na aplikantów szczególne wymagania – zgodnie z art. 65 PrAdw, aplikantem adwokackim może być jedynie osoba, która spełnia warunki określone w ustawie, tzn. jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata, korzysta w pełni z praw publicznych oraz ma pełną zdolność do czynności prawnych, a także ukończyła wyższe studia prawnicze w RP i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w RP¹³, a następnie uzyskała pozytywną ocenę z egzaminu wstępnego na aplikację adwokacką¹⁴. Od 2001 roku już nie wymaga się od kandydatów na aplikantów adwokackich ukończenia uniwersyteckich wyższych studiów prawniczych w RP, a od 2005 roku zniesiono także wymóg legitymowania się obywatelstwem polskim. Na aplikantów jednak nałożone są określone rygory. Obowiązani są w szczególności do zachowania w tajemnicy wszystkiego, o czym dowiedzieli się w związku ze świadczeniem pomocy prawnej. Analogicznie jak w przypadku adwokatów, obowiązek zachowania takiej tajemnicy nie może być ograniczony w czasie, aplikanta nie można bowiem zwolnić od obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się w trakcie świadczenia pomocy prawnej lub prowadzenia sprawy¹⁵. Aplikant adwokacki, w związku ze świadczoną pomocą prawną, korzysta z wolności słowa i pisma w granicach określonych przez zadania adwokatury i przepisy prawa, a nadużycie tej wolności polega na zniewadze lub zniesławieniu przez aplikanta określonych podmiotów: strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza i podlega ściganiu jedynie w drodze dyscyplinarnej¹⁶. Zgodnie z PrAdw, aplikant adwokacki, podczas i w związku z wykonywaniem obowiązków zawodowych, korzysta z ochrony prawnej „podobnie jak sędzia i prokurator”. W odróżnieniu jednak od adwokata, nie ma prawa używania togi, którą, zgodnie z tradycją, po zakończeniu okresu szkolenia wręczają przedstawiciele organów samorządu zawodowego najlepszym

administracyjnego w terminie 30 dni od dnia doręczenia uchwały. W przypadku niepodjęcia uchwały przez okręgową radę adwokacką w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku o wpis na listę aplikantów adwokackich lub niepodjęcia uchwały przez Prezydium NRA w terminie 30 dni od dnia doręczenia odwołania zainteresowanemu służy skarga na bezczynność do sądu administracyjnego; por. art. 75 ust. 6-9 PrAdw.

13 Por. art. 65 PrAdw.

14 Por. art. 75 ibidem.

15 Por. art. 6 ibidem. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł (t.j.: Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1505 ze zm.). Zob. D. Michta, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Poznań 2012, s. 78.

16 Por. art. 8 PrAdw.

aplikantom¹⁷. Aplikanci adwokaccy podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godności zawodu bądź za naruszenie swoich obowiązków zawodowych, przy czym w stosunku do aplikantów nie orzeka się kary pieniężnej¹⁸.

Usługi prawne świadczone przez aplikanta adwokackiego mają szczególny charakter. Odbywa on bowiem aplikację adwokacką pod kierunkiem patrona, wyznaczonego przez dziekana właściwej ORA, a którego zadaniem jest przygotowanie aplikanta adwokackiego do wykonywania zawodu¹⁹. Patron może zatrudniać aplikanta na podstawie stosunku pracy, co stanowi odstępstwo od reguły generalnej, zakazującej adwokatom pracy na etacie, bowiem aplikacja adwokacka jest odpłatna²⁰, a szczególne zasady i warunki odbywania aplikacji u patrona określa umowa zawarta pomiędzy aplikantem a patronem²¹. W okresie aplikacji adwokackiej aplikant obowiązany jest wypełniać polecenia patrona i kierownika szkolenia²². Patron jest zobligowany do czuwania nad prawidłowym przebiegiem aplikacji i dbać o przygotowanie aplikanta do zawodu, w tym jest zobowiązany omawiać z aplikantem sposób występowania przed sądem i innymi władzami²³. Z kolei aplikant adwokacki może występować na zlecenie innego adwokata jedynie za zgodą patrona.

17 M. Rojewski, *Aplikacje prawnicze*, s. 52. Podobnie, umieszczenie tytułu aplikanta adwokackiego w spisie abonentów telefonicznych bądź innym wydawnictwie, w tekście tablicy przy wejściu do mieszkania, czy w nagłówkach korespondencji jest niedopuszczalne, bowiem nie odpowiada zakazowi wykonywania samodzielnej praktyki i sprzyja obchodzeniu tego zakazu wykonywania samodzielnej praktyki (por. Uchwała NRA z dnia 11 maja 1935 r., „Palestra” 1935, nr 10, s. 434).

18 Por. art. 80, art. 83 PrAdw.

19 Por. art. 76 ust. 4-5 ibidem.

20 Takiemu pracownikowi, wpisanemu na listę aplikantów adwokackich, przysługuje zwolnienie od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych, a także z zachowaniem prawa do wynagrodzenia.

21 Por. uchwała nr 22/2008 NRA z dnia 14 czerwca 2008 r. w sprawie Regulaminu aplikacji adwokackiej (t.j. ogłoszony przez NRA 22 września 2009 r.; dalej jako: RAA); por. § 1 ust. 2 RAA. Zdaniem S. Samola nowa konstrukcja PrAdw pozwala na przyjęcie założenia, że aplikacja adwokacka „może odbywać się w ramach pracowniczego zatrudnienia przez patrona bądź w formie tzw. aplikacji pozaetatowej – pod kierunkiem patrona, ale na innej podstawie niż umowa o pracę”, por. S. Samol, *Warunki odbywania aplikacji adwokackiej po zmianie ustawy Prawo o adwokaturze*, „Palestra” 2006, nr 1-2.

22 Por. § 10 RAA.

23 W szczególności ma czuwać, aby aplikant przyswajał zasady etyki adwokackiej, umiejętności posługiwania się literaturą prawniczą, orzecznictwem; por. M. Siudowski, J. Antkowiak, *Polski model kształcenia aplikantów adwokackich*, „Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Biuletyn” 2010, nr 6, s. 61.

3. Przedmiot świadczonych usług

Zakres świadczonej przez aplikantów pomocy prawnej zależy od okresu odbywanej aplikacji. Aplikacja adwokacka rozpoczyna się bowiem dnia 1 stycznia każdego roku i trwa trzy lata²⁴, natomiast aplikant pozostaje przez czas trwania aplikacji w korporacyjnym stosunku szkolenia z daną ORA²⁵. Zgodnie z PrAdw, po sześciu miesiącach aplikacji adwokackiej aplikant adwokacki może zastępować adwokata, ale tylko przed sądem rejonowym, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami. Natomiast po roku i sześciu miesiącach aplikacji adwokackiej aplikant adwokacki może zastępować adwokata przed innymi sądami, z wyjątkiem SN i NSA oraz TK i TS²⁶. Z kolei RadPrU przyznaje aplikantowi adwokackiemu możliwość zastępowania radcy prawnego na takich samych zasadach jak adwokata, jeżeli radca prawny jest współnikiem w spółce adwokacko-radcowskiej²⁷. Należy zatem przyjąć, że aplikant adwokacki jest pełnomocnikiem procesowym, jeżeli w danej sprawie wylegitymuje się substytucją, a także jeśli chodzi o sprawy wymienione w art. 77 PrAdw. Problem powyższy nie istnieje na gruncie procedury administracyjnej, bowiem aplikant nie ma obowiązku okazania udzielonej mu przez patrona substytucji²⁸.

Jak podkreśla Z. Krzemiński, PrAdw nie wyjaśnia, jakie są uprawnienia aplikanta ustanowionego w konkretnej sprawie jako substytuta, a „zagadnienie charakteru uprawnień aplikanta adwokackiego do występowania w sprawie oraz zakres jego umocowania jest od dawna kontrowersyjny”²⁹. Aplikant, który z mocy udzielonej mu substytucji występuje w konkretnym procesie, spełnia rolę pełnomocnika procesowego. Wiąże się to z określonymi konsekwencjami, bowiem oświadczenia aplikanta rodzą skutki prawne dla osoby reprezentowanej, odnosi się to do instytucji uznania powództwa, zawarcia ugody bądź zrzeczenia się roszczenia. Zatem, jeśli mocodawca nie dokona sprostowania bądź odwołania oświadczenia substytuta swojego pełnomocnika, to złożone przezeń oświadczenie ma charakter wiążący³⁰. Natomiast zdaniem S. Garlickiego aplikant adwokacki zastępujący adwokata przed sądem jest jedynie jego

24 Aplikanci w trakcie pierwszego roku aplikacji odbywają szkolenie z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury. Szkolenie takie aplikanci adwokaccy mogą odbywać wspólnie z aplikantami radcowskimi.

25 Por. § 1 ust. 2 RAA.

26 Por. art. 77 ust. 1-2 PrAdw. Z literalnego brzmienia tego przepisu nie wynika natomiast zakaz występowania aplikantów przed sądami wojskowymi, przeciwko czemu opowiada się jednak m.in. S. Podemski (zob. S. Podemski, *Adwokat – pełnomocnik, obrońca, doradca*, Warszawa 1977, s. 47).

27 Por. art. 351 ust. 5 RadPrU.

28 Zgodnie z art. 33 KPA pełnomocnikiem strony może być osoba fizyczna posiadająca zdolność do czynności prawnych.

29 Z. Krzemiński, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 141.

30 Ibidem, s. 142.

zastępcą³¹. Należy zauważyć, że Regulamin aplikacji adwokackiej przewiduje możliwość wykonywania czynności na zlecenie innego adwokata jedynie za zgodą patrona³².

Udzielając aplikantowi upoważnienia do zastępstwa w sprawie, adwokat, którego aplikant ma zastępować, jest obowiązany dokładnie omówić z nim sprawę wraz z wiążącymi się z nią zagadnieniami prawnymi oraz wnioskami, jakie aplikant ma zgłosić na rozprawie³³. Z. Krzemiński wylicza uprawnienia przysługujące aplikantowi po dokonaniu stosownych uzgodnień ze swoim patronem. Do zakresu świadczonej pomocy poza rozprawą należy w szczególności możliwość złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku, wniosku o uzupełnienie lub sprostowanie protokołu oraz załącznika do protokołu, a także składanie wniosków dowodowych. Aplikant występujący jako substytut podczas rozprawy ma możliwość zawarcia ugody, uznania, a nawet cofnięcia powództwa³⁴. Jak z kolei podkreśla K. Lipiński, na zasadzie wyjątku aplikant adwokacki może zostać przez sąd tymczasowo dopuszczony do udziału w rozprawie, jeżeli chwilowo nie może „na razie” przedłożyć pełnomocnictwa adwokata, który takiej substytucji mu udzielił³⁵.

O ile PrAdw przewiduje ogólną zasadę, że adwokat może udzielić substytucji, natomiast RadPrU wprost wskazuje krąg osób, którym radca prawny może udzielić pełnomocnictwa substytucyjnego. Chodzi tu o radców prawnych, adwokatów, prawników zagranicznych wykonujących w Polsce stałą praktykę, a także aplikantów radcowskich. Możliwość udzielenia pełnomocnictwa substytucyjnego aplikantom adwokackim przewiduje także PrAdw, przy czym zarówno RadPrU, jak i PrAdw (Prawo o adwokaturze) wyraźnie precyzują przesłanki dopuszczalności podmiotowo-przedmiotowej upoważnienia aplikantów do dokonywania oznaczonych czynności. Ustawową podstawę ustanawiania dalszego pełnomocnictwa stanowi m.in. art. 91 pkt. 3 k.p.c. w zw. z art. 87 § 1 k.p.c., z którego treści wynika, że pełnomocnictwo procesowe udzielone adwokatowi lub radcy prawnemu obejmuje z samego prawa umocowanie do udzielenia dalszego pełnomocnictwa procesowego adwokatowi albo radcy prawnemu.

Pomoc prawna świadczona przez aplikanta adwokackiego wygasa z chwilą skreślenia z listy aplikantów adwokackich³⁶. Skreślenie z listy aplikantów może mieć charakter obligatoryjny bądź fakultatywny. Właściwa ORA skreśla aplikanta w przypadku jego

31 S. Garlicki, *Przepisy o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 1969, s. 153-154. Aby uniknąć wątpliwości, należy przyjąć, że aplikant adwokacki jest pełnomocnikiem procesowym, jeżeli tylko w danej sprawie wylegitymuje się prawidłową substytucją.

32 Por. § 10 ust. 3 RAA.

33 Por. art. 13 ust. 2 ibidem.

34 Z. Krzemiński, *Prawo o adwokaturze*, s. 68.

35 K. Lipiński, *Odpowiedź prawna*, „Palestra” 1959, nr 7-8, s. 110.

36 F. Ciepły, *Zasady naboru i odbywania aplikacji adwokackiej* [w:] *Studia prawnicze a rzeczywistość zawodowa*, red. M. Pyter, Lublin 2009, s. 75.

śmierci, wystąpienia z adwokatury, przeniesienia do innej izby adwokackiej, objęcia stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości, organach ścigania lub rozpoczęcia wykonywania zawodu notariusza, podjęcia pracy w Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, powołania do wojskowej służby zawodowej, utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych lub prawa wykonywania zawodu, orzeczenia dyscyplinarnego o wydaleniu z adwokatury³⁷, a także niezakończenia przez niego, bez usprawiedliwionej przyczyny, aplikacji adwokackiej w ustawowym terminie. Natomiast ORA może skreślić aplikanta adwokackiego z listy w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten stanowiłby przeszkodę do wpisu, a nie był jej znany w chwili wpisu³⁸. PrAdw przyznaje także ORA możliwość skreślenia aplikanta adwokackiego w okresie pierwszych dwóch lat aplikacji, jeżeli stwierdzi jego nieprzydatność do wykonywania zawodu adwokata, co zdaniem A. Zwary, ma miejsce zwłaszcza w przypadku dwukrotnego niezaliczenia kolokwium³⁹. Skreślenie z listy aplikantów następuje także zawsze, kiedy po zdanych przez aplikanta egzaminie adwokackim zostanie on wpisany na listę adwokatów, natomiast aplikantowi, który odbył aplikację adwokacką, właściwa okręgowa rada adwokacka wydaje zaświadczenie o odbyciu aplikacji adwokackiej. W PrAdw nie jest natomiast *explicite* uregulowana możliwość występowania przed sądami aplikantów adwokackich, którzy już zakończyli aplikację, a nie zostali jeszcze wpisani na listę adwokatów⁴⁰.

4. Aplikanci radcowscy

W ramach samorządu radców prawnych pewne działania z zakresu pomocy prawnej mogą podejmować aplikanci radcowscy. Zgodnie z RadPrU aplikant radcowski to osoba, która uzyskała wpis na listę aplikantów radcowskich. Podstawę takiego wpisu stanowi uchwała rady okręgowej izby radców prawnych właściwej ze względu na miejsce złożenia zgłoszenia⁴¹, przy czym kandydat ma możliwość złożenia wniosku o wpis na listę aplikantów radcowskich w terminie dwóch lat od dnia doręczenia mu uchwały o wyniku egzaminu wstępnego, jeżeli jego wynik był pozytywny. Do wniosku, o wpis na listę aplikantów, kandydat ubiegający się o wpis jest obowiązany

37 Por. art. 72 ust. 1 PrAdw.

38 Por. art. 74 *ibidem*.

39 A. Zwara, *Uwagi do nowelizacji ustawy o adwokaturze*, Warszawa 2006, s. 18. Zgodnie z art. 79, ORA może także skreślić aplikanta z listy w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie byłby znany ORA w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do wpisu. Zdaniem D. Dudka w tym wypadku należałoby przed ewentualną decyzją o skreśleniu wznowić postępowanie w sprawie wpisu; zob. D. Dudek, B. Kierepka *Adwokatura w świetle obowiązującego prawa. Wprowadzenie, przepisy, orzecznictwo*, Lublin 2000.

40 *Spotkanie Ministra Sprawiedliwości z przedstawicielami aplikantów adwokackich*, „Palestra” 2010, nr 7-8.

41 Por. art. 33 RadPrU.

dołączyć informację o niekaralności z KRK, opatrzoną datą nie wcześniejszą niż na miesiąc przed złożeniem wniosku⁴², natomiast ROIRP ma możliwość wglądu do akt osobowych i dyscyplinarnych ubiegającego się o wpis kandydata i może odmówić wpisu na listę, ale jedynie w sytuacji, gdy wpis narusza przepisy dotyczące kwalifikacji kandydata⁴³. Niemniej jednak, prawo do wykonywania uprawnień przysługujących aplikantowi powstaje także z chwilą złożenia ślubowania⁴⁴. O każdej uchwale dotyczącej wpisu na listę aplikantów bądź odmowę wpisu na taką listę Rady Okręgowej Izby Radców Prawnych (ROIRP) przesyła w terminie trzydziestu dni wraz z aktami osobowymi do MS⁴⁵.

Wymogi ustawowe dotyczące kwalifikacji aplikanta radcowskiego są określone w art. 24 RadPrU. Na listę aplikantów może zostać wpisana jedynie osoba, która uzyskała pozytywną ocenę z egzaminu wstępnego i taksatywnie spełniła ustawowe przesłanki, tzn.: ukończyła studia wyższe w RP i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w RP⁴⁶, korzysta w pełni z praw publicznych, legitymuje się pełną zdolnością do czynności prawnych, spełnia przesłankę rękojmiową, co oznacza, że jest nieskazitelnego charakteru i dotychczasowym swym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego⁴⁷. Zdaniem NSA zatajenie faktu jednoczesnego ubiegania się o wpis na listę aplikantów radcowskich w dwóch izbach nie spełnia wymogu rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu⁴⁸. Kwestią dość kontrowersyjną pozostaje natomiast problem, czy w przypadku kandydata, wobec którego – z powodu jego słabego stanu zdrowia, np. inwalidztwa – wykluczono zdolność pracy w „normalnych” warunkach, można mówić o spełnieniu przesłanki rękojmiowej. Z. Klatka wyklucza taką możliwość, podkreślając, że „dokonywanie wpisu zgodnie z przekonaniem, iż istnieją przesłanki do uznania trwałej niezdolności do wykonywania zawodu, nie wydaje się racjonalne”⁴⁹. Począwszy od 2001 roku, aby uzyskać wpis na listę aplikantów radcowskich, nie jest wymagane legitymowanie się dyplomem poświadczającym ukończenie uniwersyteckich wyższych studiów prawniczych w RP, a od 1997 roku zniesiono wymóg posiadania polskiego obywatelstwa.

42 Por. art. 24 ust. 2a ibidem.

43 Por. art. 24 ust. 2c ibidem.

44 Por. art. 23 ibidem.

45 Por. art. 311 ibidem.

46 Ukończenie wyższych studiów prawniczych w zakresie prawa kanonicznego nie wypełnia zakresu przesłanki ustawowej; por. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 7 listopada 1983 r. (sygn. akt II SA 1358/83, „Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego” 1983, nr 2, s. 97).

47 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 195-197.

48 Por. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 16 grudnia 1999 r. (sygn. akt II SA 1788/98).

49 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych*, op. cit., s. 201-202. Zob. K. Lasiński-Sulecki, W. Morawski, *Rękojmia prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego – glosa do Wyroku WSA z 12.2.2007 r. (VI SA/Wa 2084/06)*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 13.

W stosunku do aplikantów radcowskich stosuje się przepisy ustawy świadczące o istocie zawodu zaufania publicznego. W szczególności, aplikant radcowski jest zobligowany do zachowania w tajemnicy wszystkiego, czego dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej, a zobowiązanie powyższe nie może być ograniczone w czasie. Nie jest natomiast możliwe zwolnienie aplikanta radcowskiego z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej odnośnie faktów, o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę⁵⁰. Przy wykonywaniu czynności zawodowych aplikant radcowski korzysta z wolności słowa i pisma „w granicach określonymi przepisami prawa i rzecząw potrzebą”, a jej nadużycie podlega wyłącznie odpowiedzialności dyscyplinarnej, jeśli stanowią ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie: strony, pełnomocnika strony, świadka, biegłego albo tłumacza⁵¹. Natomiast wg RadPrU, podczas i w związku z wykonywaniem czynności zawodowych, aplikant radcowski „korzysta z ochrony prawnej przysługującej sędziemu i prokuratorowi”⁵². Aplikant radcowski nie jest natomiast upoważniony do używania togi jako stroju urzędowego podczas rozprawy, może ją natomiast otrzymać od przedstawicieli samorządu po zakończeniu stosunku szkolenia jako nagrodę za bardzo dobre wyniki w nauce⁵³. Za zwinione, nienależyte wykonywanie obowiązków z zakresu pomocy prawnej, a także za czyny sprzeczne ze ślubowaniem lub zasadami etyki radcy prawnego, aplikanci radcowscy podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej, przy czym za czyny naruszające przepisy dotyczące porządku i dyscypliny pracy aplikanci podlegają odpowiedzialności przewidzianej przez Kodeks pracy⁵⁴.

W trakcie szkolenia, którego celem jest przygotowanie do należytego i samodzielnego świadczenia pomocy prawnej, wykonywania zawodu radcy prawnego i czynnościami wchodzącymi w jego zakres, a także prowadzenia samodzielnej praktyki zawodowej⁵⁵, aplikant radcowski odbywa aplikację pod kierunkiem patrona w oznaczonych w ustawie miejscach: w kancelarii radcy prawnego, w spółce radców prawnych lub radców prawnych i adwokatów lub w jednostkach organizacyjnych⁵⁶. Patronem może być jedynie radca prawny, który kumulatywnie spełni warunki określone w regulaminie odbywania aplikacji⁵⁷. Patron wypełnia określone zadania. Do zadań

50 Por. art. 3 RadPrU.

51 Por. art. 11 ibidem.

52 Por. art. 12 ibidem.

53 M. Rojewski, *Aplikacje prawnicze*, s. 59.

54 Por. art. 64 ibidem.

55 Uchwała Nr 110/VII/2010 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 30 stycznia 2010 r. w sprawie uchwalenia Regulaminu prowadzenia list radców prawnych i list aplikantów radcowskich ze zm., dalej jako: ROAR; por. § 1 ROAR.

56 Por. art. 32 RadPrU.

57 Patronem może być jedynie osoba wpisana na listę radców prawnych i wykonująca zawód co najmniej cztery lata, nie została ukarana orzeczeniem sądu dyscyplinarnego, ani skazana prawomocnym

wykonywanych przez patrona należy w szczególności nadzorowanie wykonywania przez aplikanta radcowskiego pracy lub praktyki w kancelarii lub jednostce organizacyjnej, w której patron wykonuje zawód, a także praktyczne zaznajamianie aplikanta z zasadami wykonywania zawodu i czynnościami wchodzącymi w jego zakres. Patron jest obowiązany przygotować aplikanta do rozpraw, a także kształtować jego postawę zgodną z Kodeksem etyki radcy prawnego (KERP)⁵⁸. Jednocześnie patron umożliwi aplikantowi radcowskiemu uczestnictwo w rozprawach sądowych z udziałem i pod kierunkiem patrona lub innego wskazanego przez niego radcy prawnego lub adwokata, a po zakończeniu roku szkoleniowego składa ROIRP opinię o aplikancie⁵⁹.

5. Przedmiot świadczonych usług

Dopuszczalność zastępstwa radcy prawnego przez aplikanta radcowskiego zależy od czasu trwania aplikacji. Zgodnie z RadPrU, aplikant radcowski może zastępować radcę prawnego po upływie sześciu miesięcy przed sądami rejonowymi, organami ścigania i organami administracji publicznej. Jak podkreśla Z. Klatka, przed upływem tego okresu aplikant radcowski może być pełnomocnikiem w postępowaniu administracyjnym jako osoba fizyczna na podstawie pełnomocnictwa udzielonego mu przez stronę⁶⁰. Po upływie roku i sześciu miesięcy od rozpoczęcia aplikacji radcowskiej (wcześniej ustawa przewidywała okres dwóch lat) aplikant radcowski może występować w roli substytutu także przed innymi sądami, wyjątek stanowi tutaj SN, NSA i (od 2005 roku) TK⁶¹. Uprawnienia powyższe przyznane aplikantowi radcowskiemu dotyczą także spraw objętych świadczeniem pomocy prawnej z urzędu.

Z wyraźnego upoważnienia radcy prawnego, aplikant radcowski może także sporządzać i podpisywać pisma procesowe, związane z występowaniem radcy prawnego przed sądami, organami ścigania i organami administracji publicznej, za wyjątkiem: apelacji, skargi kasacyjnej i skargi konstytucyjnej⁶². Radca prawny może również „wrazić zgodę na to, by aplikant w jego imieniu złożył wniosek o sporządzenie, uzupełnienie lub sprostowanie wyroku, a także wniosek dowodowy oraz załącznik do protokołu rozprawy”⁶³. Na gruncie postępowania cywilnego, sąd może dopuścić tymczasowo do podjęcia naglącej czynności procesowej aplikanta radcowskiego, nie mogącego na razie

wyrokiem za przestępstwo umyślne, nie zalega z płatnością składek członkowskich za okres dłuższy niż trzy miesiące, wyraziła zgodę na podjęcie się obowiązków patrona i złożyła oświadczenie, że znane jej są obowiązki patrona; por. § 11 ROAR.

58 Por. uchwała Nr 5 VIII Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 10.11.2007 r. w sprawie uchwalenia Kodeksu Etyki Radcy Prawnego (t. jedn. ogłoszony 28 grudnia 2010 r.).

59 Por. § 14 *ibidem*.

60 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych*, s. 292.

61 Co ciekawe zakaz ten nie dotyczy Trybunału Stanu (por. art. 351 ust. 2 RadPrU).

62 Por. art. 351 ust. 4 *ibidem*.

63 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych*, s. 293.

przedstawić pełnomocnictwa radcy prawnego⁶⁴. Udzielając aplikantowi substytucji, patron jest zobowiązany omówić z aplikantem radcowskim sposób występowania przed sądami, urzędami, i innymi jednostkami organizacyjnymi⁶⁵. Pełnomocnictwa aplikantowi może udzielić patron, radca prawny, u którego aplikant pracuje, ale także inna uprawniona osoba. Aplikant radcowski nie ma natomiast możliwości udzielenia dalszego pełnomocnictwa innemu aplikantowi, natomiast sporna jest kwestia możliwości udzielenia dalszej substytucji radcy prawnemu lub adwokatowi przez aplikanta⁶⁶.

Podczas świadczenia pomocy prawnej przez aplikanta radcowskiego korzysta on z ustawowych uprawnień. Osobie pozostającej w stosunku pracy bądź stosunku służbowym, która jest wpisana na listę aplikantów radcowskich przysługuje, przy zachowaniu prawa do wynagrodzenia, zwolnienie od pracy w celu uczestniczenia w przewidzianych obowiązkowych zajęciach szkoleniowych. Przywilej ten nie dotyczy natomiast osób pozostających w stosunkach cywilnoprawnych, jak zlecenie, czy umowa o dzieło⁶⁷. Dodatkowo takiemu pracownikowi na przygotowanie się do egzaminu radcowskiego przysługuje prawo do płatnego urlopu, w wymiarze trzydziestu dni kalendarzowych, a także zwolnienie od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia w celu uczestniczenia w egzaminie wstępnym i radcowskim. Zdaniem WSA w Warszawie regulacja powyższa nie stanowi natomiast nakazu wykorzystania urlopu bezpośrednio przed samym egzaminem, bowiem uprawnienie do wykorzystania urlopu przysługuje aplikantowi radcowskiemu jako pracownikowi tylko raz, i zatem nie może być wykorzystane w terminie poprawkowym⁶⁸. Zgodnie z wyrokiem SN „umowa, w której pracodawca zobowiązuje się do zwolnienia pracownika-aplikanta radcowskiego od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia oraz do udzielenia płatnego urlopu w wymiarze 30 dni na przygotowanie się do egzaminu radcowskiego, a pracownik-aplikant radcowski w zamian za to zobowiązuje się do przepracowania umówionego czasu albo (przemienne) do zwrotu kosztów za czas zwolnienia i urlopu, jest nieważna”⁶⁹. Jak zaznacza Z. Klatka, strony zawierające umowę o pracę korzystają wprawdzie ze swobody umów i mogą także modyfikować powyższy stosunek pracy, o ile nie pogarsza on sytuacji aplikanta jako pracownika w odniesieniu do uregulowań KP. Możliwe jest zatem, że aplikant będzie zatrudniany w niepełnym wymiarze pracy bądź to pracodawca będzie opłacał koszty aplikacji, zawierając z aplikantem

64 Zob. art. 97 k.p.c..

65 Por. § 14 ROAR.

66 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych*, s. 293-294.

67 K. Broncel, *Aplikant radcowski w pracy*, „Kancelaria” 2010, nr 7-8, s. 33.

68 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 27 lipca 2006 r. (sygn. akt VI SA/Wa 2160/05).

69 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2008 r. (sygn. akt II PK 340/08).

dotatkową umowę zobowiązującą go do przepracowania po zdaniu egzaminu oznaczonego czasu, pod rygorem zastrzeżonych kar umownych. Natomiast zasady umowy i jej wypowiedzenia podlegają ocenie sądu pracy⁷⁰.

Możliwość realizacji uprawnień przysługujących aplikantowi wygasa z chwilą skreślenia z listy aplikantów radcowskich. W szczególności takie skreślenie może nastąpić w razie niewykonania przez aplikanta jego ustawowych obowiązków: uczestniczenia w przewidzianych w programie zajęć teoretycznych i praktycznych, samodzielnego pogłębiania wiedzy prawniczej i praktycznych umiejętności zawodowych, przestrzegania dyscypliny szkolenia i pracy, a także przystąpienia do egzaminu radcowskiego w wyznaczonym terminie⁷¹. Nieprzystąpienie bez usprawiedliwionej przyczyny do egzaminu radcowskiego w oznaczonym terminie stanowi jednocześnie przesłankę obligatoryjną do skreślenia z listy przez ROIRP. Przesłankę powyższą stanowi także utrata kwalifikacji stanowiących o istocie zawodu zaufania publicznego: ograniczenie, choćby w części zdolności do czynności prawnych, utrata praw publicznych na mocy wyroku sądowego, pozbawienie prawa do świadczenia pomocy prawnej jako aplikanta radcowskiego na podstawie orzeczenia dyscyplinarnego lub wyroku sądowego, nieuiszczanie składek członkowskich za okres dłuższy niż jeden rok, śmierć aplikanta radcowskiego, a także w przypadku złożenia przez niego wniosku o skreślenie z listy aplikantów radcowskich⁷². Fakultatywną przesłanką jest natomiast możliwość ROIRP skreślenia aplikanta radcowskiego z listy w razie stwierdzenia jego nieprzydatności do wykonywania zawodu. W szczególności nieprzydatność taka może być stwierdzona na podstawie orzeczenia lekarskiego o trwałej niezdolności do wykonywania zawodu⁷³, a także, w razie popełnienia czynu dyskwalifikującego, niezaliczenia roku aplikacji, pomimo jej powtórzenia, ponadto gdy aplikant nie czyni postępów w toku aplikacji, albo w sytuacji, w której uzyskał już dwie negatywne oceny patronów⁷⁴. Z faktycznym skreśleniem z listy aplikantów radcowskich mamy do czynienia również w sytuacji zdania przez niego egzaminu radcowskiego, a następnie uzyskania wpisu na listę radców prawnych.

6. Zakończenie

Usługi prawne świadczone przez aplikantów adwokackich i radcowskich wykazują się swoją specyfiką, bowiem zakres świadczonej przez aplikantów pomocy prawnej zależy

70 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych*, s. 290-291.

71 Por. art. 35 ust. 2 RadPrU.

72 Por. art. 29 pkt 1, pkt 3-6 *ibidem*. RadPrU nie przewiduje natomiast możliwości skreślenia aplikanta z listy w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie byłby znany Radzie OIRP w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do takiego wpisu.

73 Por. art. 222 *ibidem*.

74 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych*, s. 298.

od okresu odbywanej aplikacji. Po sześciu miesiącach aplikacji adwokackiej aplikant adwokacki bądź radcowski może być substytutem, ale tylko przed sądem rejonowym, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami. Natomiast po roku i sześciu miesiącach aplikacji może także zastępować adwokata i występować w innych sądach, za wyjątkiem najwyższych sądów i trybunałów. Do zakresu świadczonej pomocy poza rozprawą należy w szczególności możliwość złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku, wniosku o uzupełnienie lub sprostowanie protokołu oraz załącznika do protokołu, a także składanie wniosków dowodowych. Aplikant, występujący jako substytut, podczas rozprawy ma możliwość zawarcia ugody, uznania, a nawet cofnięcia powództwa. Uprawnienia powyższe ustają z chwilą skreślenia z listy aplikantów.